
SLOVENSKÝ NÁRODOPIŠ

Z OBSAHU: M. KANOVSKÝ: Lingvistika a sociálne vedy
T. PODOLINSKÁ: Keltská Bohyňa Matka a coliginský kalendár
M. LEŠČÁK: Pramene k vývinu slovenskej ľudovej kultúry v medzivojnovom období (v nemčine)

Na obálke:

1. strana: Trojitá bohyňa na rímsko-keltskom drevoreze z Cirencesteru (Anglicko). Táto opakujúca sa téma zdôrazňuje mnohosť hláv a očí ako keltský symbol božskej sily. Kostol v Kilpecku v Herfordshire.
4. strana: Bronzová platnička zobrazujúca dve opozitné tváre Bohyne-Matky. 1. stor. pr. Kr., Tal-y-Llyn, Anglicko.
K článku T. Podolinskej: Keltská Bohyňa Matka a coliginský kalendár.

Preklady Tatiana Krupová

Dear Reader,

Slovenský národopis (Slovak Ethnology) is a quarterly with a long tradition, edited in the Slovak language by the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences in Bratislava, Slovakia. This review publishes papers from all spheres of Slovak folk culture, past and present, including minorities and Slovaks abroad. The journal's articles range from research on the folk culture of every region of Slovakia (folk architecture, arts and crafts, costumes and clothing, folktales, songs, customs, traditions, etc.) through information on activities of ethnological research centres and museums, archival materials, book reviews to theoretical and comparative analyses of topical issues. The most interesting studies are published in English, and all the articles in Slovak have extended English summaries.

As the only periodical specifically devoted to the comparative study of Slovak folk, Slovenský národopis deepens the understanding of folk cultures throughout the world.

By becoming a regular subscriber of Slovenský národopis you will help to support an authoritative review for everyone interested in Slovak folk culture.

Distributed by:

Slovak Academic Press, Ltd.,
P. O. Box 57, Nám. Slobody 6
810 05 Bratislava
Slovakia

Electronic version accessible via Internet
URL://www.savba.sk/logos/journals/ap/

HLAVNÝ REDAKTOR

Milan Leščák

VÝKONNÉ REDAKTORKY

Tatiana Krupová
Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA

Stanislav Brouček, Lubica Droppová, Božena Filová, Milan Kiripolský, Soňa Kovačevičová, Eva Krekovičová, Jan Krist, Martin Mešša, Magdaléna Paríková, Ján Podolák, Zora Rusnáková, Peter Salner, Miroslav Válka

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

ŠTÚDIE

K a n o v s k ý, Martin: Lingvistika a sociálne vedy 151

P o d o l i n s k á, Tatiana: Keltská Bohyňa Matka a coliginský kalendár 161

L e š č á k, Milan: Quellen zur Entwicklung der slowakischen Volkskultur in den Jahren zwischen den Weltkriegen 175

DISKUSIA

K r e k o v i č o v á, Eva: Motivické katalógy - za, či proti? 188

VYHRADENÉ PRE

Vieru Urbancovú
(Venované spomienke na Doc. PhDr. Emíliu Horváthovú, CSc.) 192

MATERIÁLY

B e d n á r i k, František: K štúdiu netradičných náboženských spoločenstiev 197

C h u r ý, Slavko: Strava a stolovanie bohatších a privilegovaných vrstiev obyvateľstva v Lip-tove v 18. storočí 214

ROZHLADY-SPRÁVY-GLOSÝ

Michal Markuš, nestor slovenskej etnológie, jubí-luje (Rastislava S t o l i č n á) 221

K jubileu PhDr. Soni Burlasovej, DrSc. (Eva K r e k o v i č o v á) 223

Za N. I. Tolstým (Zuzana P r o f a n t o v á) 226

Majetkové právo v spoločnosti a kultúrnohistori-ckej perspektíve v medzinárodnom porovnaní (Monika V r z g u l o v á) 228

Výstava "Židia v malbe Karola Kostura" (Igor T h u r z o) 230

Svet vedy (Peter S l a v k o v s k ý - Eva M a j e s k á) 230

RECENZIE-ANOTÁCIE

K dejinám slovesnej folkloristiky (Nora L á - b a d y o v á) 232

A. P. Záturecký: Slovenské príslovia a porekadlá (Zora V a n o v i č o v á) 233

Methodological challenges of interdisciplinary re-search in the social sciences (Eva R i e - č a n s k á) 234

Ethnologia slovaca et slavica 1994-1995 (Hana H l ô š k o v á) 237

Všední den v Jablonci roku 1994 (Peter S a l n e r) 239

Hieron (Zora V a n o v i č o v á) 239

N. Rasmussenová: Děti severských šamanů (Lubi-ca C h o r v á t h o v á) 240

Banská Bystrica (Zuzana B e ň u š k o v á) 242

J. Nižňanský: Karol Guleja (Peter S l a v - k o v s k ý) 243

I. Krpelán: Pokračovanie rodu (Igor T h u r z o) 244

Národopis Slovákov v Maďarsku (Peter S l a v - k o v s k ý) 245

Sprievodca po architektúre Bratislavy 1918-1950 (Lubica F a l ť a n o v á) 246

Rudolf Dzurko (Zuzana K u m a n o v á) 247

G. Ritzer: Mcdonaldizace spoločnosti (Alexandra B i t u š í k o v á) 248

Chorváti na Slovensku (Mojmír B e n ž a) 248

L. Hammerová - I. Ripka: Speech of American Slo-vaks (Alexandra B i t u š í k o v á) 249

Etnologické rozpravy 2, 1996 (Zora V a n o - v i č o v á) 250

Anotácie 251

CONTENTS

STUDIES

- K a n o v s k ý, Martin: Linguistic and social sciences 151
- P o d o l i n s k á, Tatiana: Celtic Goddess-Mother and Coligny calendar 161**
- L e š č á k, Milan: Sources to the research of development of Slovak folk culture (in German) 175**

DISCUSSION

- K r e k o v i č o v á, Eva: Motif-catalogues - yes or not? 188

RESERVED FOR

- Viera Urbancová 192

MATERIALS

- B e d n á r i k, František: Contribution to the studies of non-traditional religion societies 197

- C h u r ý, Slavko: Diet and board of reacher and privileged groups in Liptov in 18th century ... 214

NEWS-HORIZONS-GLOSSARY

- Jubilee of Michal Markuš, nestor of Slovak Ethnography (Rastislava S t o l i č n á) 221
- Jubilee of PhDr. Soňa Burlasová, DrSc. (Eva K r e k o v i č o v á) 223
- An obituary for N. I. Tolstoy (Zuzana P r o - f a n t o v á) 226
- Proprietary rights in society and cultural-historical perspective of international comparison (Monika V r z g u l o v á) 228
- Exhibition „Jews in the painting of Karol Kostur“ (Igor T h u r z o) 230
- The world of science (Peter S l a v k o v s k ý - Eva M a j e s k á) 230
- BOOK REVIEWS-ANNOTATIONS 232

AUTORI:

- Mgr. František Bednárík, Ústav etnológie SAV, Bratislava
- Mgr. Martin Kanovský, Katedra filozofie a dejín filozofie FFUK, Bratislava
- Mgr. Tatiana Podolinská, Ústav etnológie SAV, Bratislava
- Doc. PhDr. Milan Leščák, CSc., Katedra etnológie FFUK, Bratislava
- PhDr. Eva Krekovičová, CSc., Ústav etnológie SAV, Bratislava
- PhDr. Viera Urbancová, DrSc., Bratislava
- Prom.hist. Slavko Churý, Štátny oblastný archív, Bytča

KELTSKÁ BOHYŇA MATKA A COLIGNSKÝ KALENDÁR

TATIANA PODOLINSKÁ

Mgr. Tatiana Podolinská, Ústav etnológie SAV, Jakubovo nám. 12, 81364 Bratislava, Slovakia

The study deals with the phenomenon of the Celtic Goddess-Mother and her connection with the Celtic Calendar. The author turns attention to the depictions of so called "Sheila-na-Gig" and identifies her with the *kosmogonitrix*. Further she makes an attempt of hypothetical reconstruction of the Celtic Calendar on the base of Coligny Fragment.

Kľúčové slová: keltská kultúra, keltské náboženstvo
Key words: celtic culture, celtic religion

Náboženská aktivita Keltov bola úzko spätá s prírodným cyklom a tajomstvom „periodickej obnovy sveta“, pričom toto tajomstvo bolo zverené do rúk žien, resp. Veľkej Bohyne Matky.

Keď si bližšie všimneme keltský kalendár, zistíme, že základné sviatky keltského roka sa neriadili Slnkom, ani Mesiacom (hoci dátum slávnosti bol vždy stanovený na obdobie splnu), ale ročnými obdobiami, ktorých príchod jednotlivé sviatky ohlasovali. Celkovo sa rok delil na dve základné ročné obdobia: leto, začínajúce v noci na prelome 30. apríla a 1. mája (tzv. geimhredh) a zimu, začínajúcu v noci z 31. októbra na 1. novembra (tzv. samradh). Tieto dve hlavné obdobia sa ešte delili na polovice zodpovedajúce približne našim ročným obdobiam (jar, leto, jeseň, zima). Príchod jari vítal *Imbolc* (*Oimelec*), leta *Beltain* (*Beltene*), jesene *Lughnasad* a zimy *Samhain* (*Samuin*).

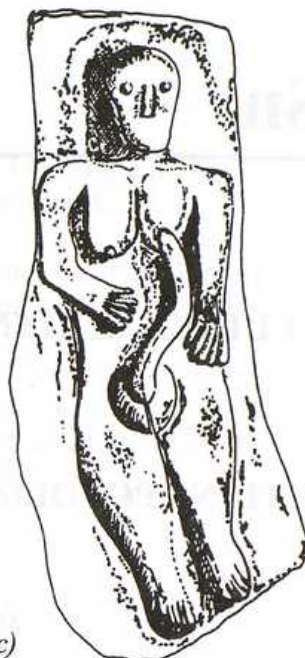
V našom klimatickom pásme nie je takéto rozdelenie roka ničím zvláštnym, pozoruhodné sú však termíny týchto osláv: *Imbolc* sa zvykol sláviť na konci januára, *Beltain* na konci apríla, *Lughnasad* na konci júla a *Samhain* na konci októbra. Prinajmenšom oslava jari (*Imbolc*) počas najtuhšej zimy a oslava jesene (*Lughnasad*) ešte pred žatvou sa zdajú byť trochu predčasné. Tento rozpor sa vysvetlí, ak si uvedomíme, že Kelti, napriek tomu, že obrábali pôdu a pestovali obilie, predsa len nikdy neboli „klasickými roľníkmi“ (niekedy sa označujú aj termínom seminomádi). Caesar vo svojich Zápiskoch o vojne v Galii charakterizuje ostrovných Keltov ako ľudí, ktorí nesejú obilie, živia se len mliekom a mäsom a ob-

a)

b)

c)

Obr. 1 a) *Sheila-na Gig z vonkajšej výzdoby kostola v Kipecku (Herfordshire)*

b) *Sheila-na Gig z Ballygawley*

c) *Starena rodiaca a pridávajúca hada (symbol sexuality, plodivej energie a chtonickej zemskej sily)*

liekajú sa do koží.¹ V ich mytológii sa stretávame prevažne s dvoma typmi hrdinov: jeden je hrdina-bojovník a druhý je hrdina-pastier (najčastejšie pastier sviň), pričom pastier sviň je bojovníkovi rovnocenný čo do sily i dôstojnosti. Aj keltský kalendár sviatkov odráža predovšetkým udalosť dôležitú pre život pastierov, chovateľov koní, rožného statku a ovci. Mohli by sme ho dokonca pokladať za typický pastiersky kalendár, hoci neskôr asimiloval aj črty klasického roľníckeho a solárneho kalendára.

Charakter tohto kalendára úzko súvisí s keltskou Veľkou Bohyňou typu Terra Mater. Ani ona totiž nemala v keltskom prostredí svoju klasickú podobu, známu z východných neolitických kultúr. V klasických rurálnych kultúrach východného typu sa stretávame zvyčajne s trojjedinou podobou Terry Mater zobrazovanej ako panna, žena a starena, pričom úplne prirodzene v úlohe matky-rodičky vystupuje prostredná z nich, t.j. **žena**.²

U Keltov sa rovnako stretávame s pannou, ženou a starenou ako tromi rovnocennými hypostázami trojjedinej Terry Mater. Úloha matky-rodičky v podobe ženy však chýba. Naproti tomu sú veľmi početné zobrazenia matky-rodičky v podobe **stareny**. V keltskej ikonografii sú známe ako tzv. *Sheily-na-Gig*, hojne rozšírené na pevnine i priľahlých britských a írskych ostrovoch. Zvyčajne ide o nie príliš umelecky prepracované zobrazenie starej ženy s veľkou hlavou a očami, s ovisnutými prsiami, v rodiacej polohe, ktorá si oboma rukami rozťahuje rodidlá.

V takejto podobe sa nachádza dokonca na vonkajšej výzdobe ranokresťanského chrámu v anglickom Kipecku (Herfordshire). Ide nepochybne o zobrazenie Bohyne Matky ako *kozmogenitrix* – pramatky vesmíru, ale zároveň ide o zobrazenie konkrétnej časti keltského roka, ktorá je reaktualizáciou tejto mýtckej udalosti. Starena, ktorá na začiatku časov porodila vesmír, je identická so starenou, ktorá v čase treskúcej zimy (obdobie smrti) privádza na svet dieťa (nový život). Tak sa pračas opakuje v čase a mýtcká udalosť v profánnej rea-

a)

b)

Obr. 2 a) Trojjediná bohyňa matka z Naix; súsošiu dominuje starena držiaca na kolenách atribúty plodnosti (košík s ovocím).

b) Vonkajšia tabuľka kotlika z Gundestrupu: Boh-Otec a Boh-Syn adorujú pred Bohyňou-Matkou.

lite. Motív mýtickej rodiacej stareny sa preto viaže aj ku konkrétnej udalosti v živote pastierov, ktorá je v ich kalendári fixovaná ako posvätná. V mesiacoch január a február totiž privádzali na svet svoje mláďatá ovce, v dôsledku čoho sa u nich objavilo aj mlieko. Po krutých zimných mesiacoch to muselo skutočne pôsobiť ako malý zázrak, návrat života, hodný oslávania. Zároveň to bolo neklamným znamením toho, že starena-zima je už na ústupe; svoje žezlo už totiž odovzdala bohyni panne-jari.

Jar, ohlasovaná sviatkom *Imbolc*, nebola preto v keltskom prostredí spájaná s vegetačnou aktivitou, ale s obdobím vrhu nových mláďat a laktácie oviec a dobytky. V britskej tradícii sa tento sviatok zvykol sláviť v súvislosti s panenskou bohyňou Brigit. V Škótsku ešte v 18. stor. slávil tento deň na počesť sv. Brigity (kresťanská transformácia pohanskej bohyne Brigit na sväticu, so zachovaním jej pôvodných atribútov). V tento deň vraj pálili slamenú figurínu oblečenú do ženských šiat a potom kládli do kolísky obkolesenej horiacimi sviečkami bábiku, upletenú zo sena a obilia so slovami „na úrodu“.³ Slamená figurína, ktorú pálili alebo topili, mala symbolizovať hriechy, zimu a smrť. (Tento rituál mimochodom veľmi pripomína slovanský rituál víťania jari, počas ktorého sa páčila a topila slamená figurína stelesňujúca zimu a smrť – Morena, Morzana a pod.) Stredoveká legenda zachovaná v Lismorskej knihe podáva už kresťanský transformovaný výklad sviatku *Imbolc* v podobe príbehu o pápežovi Bonifácovi, ktorý zakázal chlapcom hrať v tento deň rozšírenú doskovú hru s figúrkou čarodejnice na jednej strane a s figúrkou panny na druhej. Princíp hry spočíval v ich vzájomnom boji, pričom čarodejnica vypúšťala proti panne draka, zatiaľ čo panna proti starene ovečku, ktorá nakoniec draka premôže. Potom starena vypustí leva, ale panna ho zaženie dažďom a krupobitím.⁴ Figúrka panny s atribútmi ovečky a dažďa v tejto hre je nepochybne pohanskou bohyňou jari, ktorá víťazí nad starenou – bohyňou zimy.

Aj ostatné časti keltského roka boli úzko spojené s pastierskym kalendárom a bohyňou Terrou Mater. Sviatok *Beltain* súvisí s obdobím vyhánania dobytká na pašu, pretože až v tomto období sa vytvorí súvislý trávnatý porast. O tomto sviatku z tradície nevieme veľa, bol vraj zasvätený bohu menom Belenos. Názov sviatku *Beltain* je etymologicky možné odvodiť z koreňa »bel«, ktorý sa vyskytuje v mene boha Belenosa (čiže Jasný, Svetlý) a tiež bohyne Belisamy (Žiarivá, Jasná) a »tine« (ohň).⁵ V tento deň sa definitívne končila vláda veľkého cyklu zimy a začínala vláda nového leta. Preto uhasínali všetky ohne, aby sa znovu zapálili ohňom z centrálného ohniska rituálne nieteného druidmi z dreva deviatich druhov stromov. Súčasťou obradu bolo tiež zapálenie dvoch vatier, pomedzi ktoré najskôr prešli obyvatelia osady, mladí aj starí, deti aj chorí (nevládných a ťažko chorých aspoň preniesli medzi ohňami), potom medzi nimi hnali dobytok, kone a hydinu, aby ich očistili od všetkých „zimných“ chorôb a zabezpečili tak ich prosperitu v nadchádzajúcom období. V súvislosti s týmto sviatkom sa však opäť spomína bohyňa Brigit a veľkolepé oslavy na jej počesť. Nepochybne tu ide o druhú hypostázu tej istej bohyne, tentokrát v podobe zrelej ženy. (Brigit bola chápaná ako trojjediná, mala dve sestry rovnakého mena.)

V mytológii sa so sviatkom *Beltain* stretávame pomerne často (niekedy sa hovorí iba o „májovej noci“, t.j. noc z 30. apríla na 1. mája). Najčastejšie sa spomína v súvislosti s tzv. detským hrdinom či bohom, ktorý musí podstúpiť iniciáciu. Tento preto zvädza boj so silami temnôt alebo neúrodou. Tak waleský hrdina Pryderi zmizol hneď po narodení a objavoval sa potom v podobe žriebätka vždy v noci na 1. mája, až kým nebol porazený temný démon, ktorý ho unášal; alebo írsky hrdina Cuchúlainn, ktorého narodeniu predchádzal prílet krdla vtákov, ktoré zozobali všetko obilie, ovocie aj trávu až na koreň. V túto prelomovú noc musel každoročne podstúpiť svoju kvalifikáciu aj írsky hrdina Finn, zaviazaný rôznymi druhmi rituálneho tabu – tzv. „geasa“. Všetci traja hrdinovia sú však spomínaní v súvislosti so ženami: či už škaredými starenami, nevinnými pannami alebo zrelými ženami. Väčšinou nemajú vlastnú matku (Cuchúlainn, Finn).⁶ Tento moment nás len opäť upozorňuje na to, že dieťa, ktoré bolo porodené v zime starenou, **nemá vlastnú matku**, pretože tá zomrela pri pôrode, a preto bolo vychovávané **pannou**, druhou hypostázou trojjedinnej bohyne. Teraz, keď nastal čas jeho zasvätenia do mužského stavu, podstupuje rozličné skúšky. Napriek svojmu útlému veku poráža vojská dospelých bojovníkov, prejavuje múdrosť a rozvahu, ktorou prelští a zahanbí druidov i kráľov. Tieto rituálne skúšky (geasy) mu väčšinou dávajú ženy, či už jeho nevlastná matka alebo jeho početné snúbenice, ako napr. Finnovi jeho Aoífe, ktorá chcela na *Beltain* čierneho vtáka ako raňajší dar. Keď ho dostala, pustila ho a prikázala Finnovi chytiť vtáka živého, a tak už potom každý rok na *Beltain*, inak zahynie.⁷ Čierny vták je tu pravdepodobne symbolom zimy a atribútom Aoífe v aspekte bohyne zimy-smrti. Podobne je v tento deň skúšaný ženou aj Cuchúlainn, a to samotnou bohyňou vojny a smrti Morríghan. Bohyňa sa ho pokúsi zviest, ale Cuchúlain jej zvodom odolá. Bohyňa mu prisahá pomstu a Cuchúlain musí bojovať s jej premenami v podobe kravy, vlčice a čierneho úhora. Nakoniec bohyňu porazí, a tým sa kvalifikuje ako hrdina.

Títo detskí hrdinovia sa chápu zväčša ako bohovia Slnka (mladé Slnko), alebo majú aspoň niektoré solárne atribúty.⁸ (Pryderi sa objavuje v podobe koňa, Cuchúlainn je synom slnečného boha Lughu a nad jeho hlavou sa v boji objavuje svetelná žiara; meno hrdinu Finna má solárnu konotáciu »finn«, t.j. svetlý.) Írsky hrdina Finn musel napr. každé ráno na *Beltain*, ešte skôr ako vyšlo Slnko, **preskočiť** jednu dolinu tam a späť. Zapalovanie ohňov na sviatok *Beltain* a (ich) preskakovanie malo teda nielen purifikačný, ale aj iniciačný význam. *Beltain* týmto veľmi pripomína svätotojanskú noc v kresťanskej tradícii. V túto noc sa u nás zvykli zapalovať ohne, ponad ktoré preskakovali najmä mladí, slobodní mládenci a devy. Je pravdepodobné, že tento obrad je vo väčšej časti Európy kresťanskou transformáciou slávnosti *Belta-*

in. V okolí Paríža sa ešte v 18. stor. noc svätého Jána slávila zapalovaním ohňov, ponad ktoré skákali výlučne malé deti.⁹ Uvedený rituál je nepochybne reminiscenciou keltského *Beltainu* v jeho „čistej podobe“. Oslavuje totiž príchod mladého Slnka, slnečného synčeka Veľkej Bohyne Matky („Slnková mať“). Táto ho v rozličných svojich podobách skúša a nakoniec, keď v skúškach obstojí, stane sa jeho ženou a dovolí mu zasadnúť po jej boku na trón.¹⁰

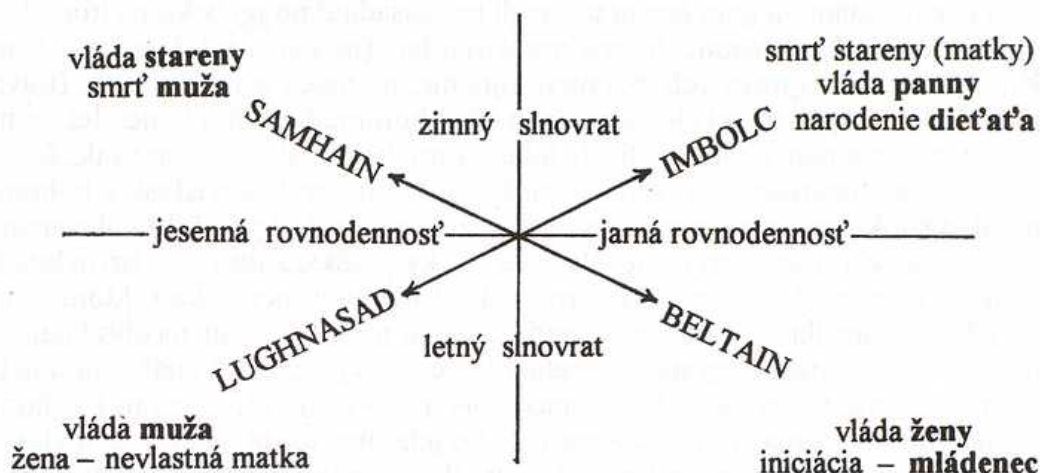
Slávnosť jesene – *Lughnasad*, slávená uprostred leta (na konci júla) sa viaže k udalosti kosby. Kosenie trávy, príprava dobytky na ustajnenie, miznúca zelená paša ... (tráva v auguste je už väčšinou spálená od slnka, suchá a žltá) boli predzvestou konca leta a nadchádzajúcej jesene. Opäť nám chýbajú bližšie údaje o priebehu osláv, vieme však, že sa vtedy konali preteky koní, uzatvárali sa svadby a riešili súdne spory. V súvislosti s bohom Lugh, ktorému bol sviatok zasvätený, vieme, že vyhlásil na počesť bohyně Taltiu slávnostnú hostinu pre uchádzačov o trón, ktorí už absolvovali všetky skúšky. Taltiu bola mýtickou kráľovnou Firbolgov, dcérou Mag Mor (Veľká rovina) a Lughovou pestúnkou, ktorá umrela od vyčerpania, keď sa snažila vyčistiť všetku zem v Írsku a pripraviť ju tak na obrábanie.¹¹ Tento fragment mýtu nie je dostatočný na interpretáciu, ale je zrejme, že sa opäť spomína bohyňa Terra Mater, tentokrát v súvislosti s *Lughnasadom* a so svojím chovancom Lughom (matka Lughy opäť nie je známa; Taltiu sa spomína ako jeho nevlastná matka). Z mýtov vieme, že počas *Lughnasadu* sa predvádzali akési scény divadelného charakteru, spomína sa tiež udalosť oplakávania. Zmysel je opäť nejasný – môže totiž ísť, najmä v nekoršom období, o oplakávanie smrti mladého boha (ako v roľníckom kalendári, ibaže tu by sa neviazal so žatvou, ale s obdobím kosenia trávy), alebo o oplakávanie smrti solárneho hrdinu (čo je však vzhľadom na termín slávnosti dosť nepravdepodobné), alebo, ako to ponúka už samotný mýtus o bohyni Taltiu, ide o oplakávanie samotnej bohyně-ženy, ktorá už začína starnúť, prichádza o svoje krásne zelené vlasy a pomaly sa mení na šedivú a časom plešivú starenu. (*Sheila-na-Gig* je znázorňovaná bez vlasov, ako holohlavá.)

Slávnosť *Samhain*, v predvečer 1. novembra, je potom už jednoznačne v rukách tzv. „cailleachs“, starých čarodejníc zo sveta mŕtvych, ktoré prichádzajú v túto noc do sveta živých ohriať sa pri ohni, niečo si zajesť a vypiť a vypočuť staré príbehy. Vtedy neslobodno o nich, ani o mŕtvych hovoriť nič zlé.¹² Previnilca stihol prísny trest. Verilo sa totiž, že neprežije túto zimu, lebo si ho „cailleachs“ vezmú zo sebou.

„Samhain“ znamená „koniec leta“.¹³ V túto prelomovú noc nastával čas temna a temné sily začali víťaziť nad svetlom. Preto je *Samhain* v mytológii zvyčajne obdobím skonu všetkých hrdinov kvalifikovaných počas *Beltainu*. Tak Cuchúlainn zomiera počas *Samhainu*, podobne ako Finn. Obidvom sa pred smrťou zjaví starena, aby sa nakoniec pozreli tvárou v tvár tej, ktorá im na začiatku dala život, aby s ňou oň neustále bojovali, a ktorá im ho teraz, s pohľadom očí mraziacich až na kosť, berie.¹⁴

Bohaté hostiny poriadané počas *Samhainu* mali priaznivo nakloniť mŕtvych, aby sa „prihovorili“ za ešte žijúcich v krajine mŕtvych a zásobili ich potravou, aby počas zimy netreli núdzu a nenavštevovali príbytky živých. (Tak rozšírený obrad „stravovania sa na hroboch“ počas 1. novembra, alebo dnešná „pamiatka zosnulých“ má zrejme veľmi archaické korene.) V tomto období sa porážali aj prebytočné kusy dobytky pred jeho zimným ustajnením. Toto všetko malo oklamať starenu-zimu, že sa urodilo dostatok dobytky, ktorý sa dobre vypásol na zelenej trávě a úroda bola bohatá, takže na túto zimu majú hojnosť zásob pre všetkých a smrť, zvyknutá kosť najmä medzi deťmi a starcami, tento rok nebude sláviť svoju žatvu „hláv“. Podľa tradície jej preto priniesli hojnú obeť vopred, aj v podobe ľudských obetí. V Írsku sa ešte v časoch pôsobenia sv. Patrika (5. stor. po Kr.) spomína v mieste Mag Slecht krvavý rituál obetovania všetkého prvorodeného (alebo tretiny toho, čo sa v ten rok narodilo) božstvu *Cromm Cruaich*, t.j. „Krvavá Hlava“ (alebo „Hlava nebožtíka“).¹⁵

Ak by sme teda mali vystihnúť rámcový charakter Terry Mater v keltskom prostredí, mohli by sme vychádzať práve z keltského kalendára a termínov najdôležitejších osláv, ako je to zachytené v nasledujúcej schéme:

Charakter Bohyne Matky sa, ako vidieť, do značnej miery odráža v keltskom kalendári. V jej osobe, stelesňujúcej všetky podoby ženy, t.j. pannu, ženu a starenu, sa mysticky naplňa čas v prírode do svojej plnosti, aby sa na prahu smrti vteliť do nového života prostredníctvom Veľkej Bohyne – Ženy. Jej obraz je však neúplný, práve tak, ako zatiaľ zachovaný fragment keltského kalendára. Preto ak chceme pochopiť keltskú podobu Bohyne Matky v jej špecifickom prostredí, musíme najskôr pochopiť keltský kalendár ako taký.

Keltský kalendár môžeme pomerne úspešne rekonštruovať na základe tzv. colignského kalendára, ktorý sa našiel v roku 1897 vo vinici v Coligny (dep. Ain, Francúzsko). Ide o fragmenty bronzovej dosky z konca 1. stor. pr. Kr., ktorá pôvodne tvorila väčší celok a obsahovala kompletne názvy keltských mesiacov v latinke. Hoci ide o doposiaľ najdlhší zachovaný text v galskom jazyku, sú názvy mesiacov len ťažko preložiteľné. Zdá sa však, že súvisia s konkrétnym ročným obdobím a sú jeho metaforickou charakteristikou, ako napr. *simivisionios* (máj/jún), t. j. „čas jasu“ alebo *equos* (jún/júl), čiže „čas koní“ a pod.¹⁶

Rok bol ďalej rozdelený na 12 lunárnych mesiacov (lunácií): 7 tridsaťdňových a 5 dvadsaťdeväťdňových (rok mal teda 355 dní); pričom 29-dňové mesiace boli pokladané za nešťastné a 30-dňové za šťastné. V colignskom kalendári sú priaznivé mesiace označované termínom »MAT« a nepriaznivé »ANM«. Každý mesiac bol ešte rozdelený na dve obdobia (15 + 15, alebo 15 + 14); prvá polovica bola pokladaná za „jasnú“ a druhá za „temnú“. Korekciou podľa Slnka bol každé tri roky vkladáný do kalendára trinásty mesiac, ktorý mal 30 dní a bol celý pokladaný za nešťastný.¹⁷ Caesar uvádza, že Kelti nepočítajú čas podľa dní, ale nocí.¹⁸ Znamená to, že určitý „deň“ nezačínal východom Slnka, ale Mesiaca a hviezd. V colignskom kalendári sa pre začiatok „dňa“ používal názov „atenoux“.

Podľa precízneho rozdelenia mesiacov a jednotlivých častí roka, ako i správ antických autorov vieme, že Kelti prísne dbali o to, aby sa „správne udalosti“ odohrávali v „správnych časoch“, t.j. dátum každej dôležitej udalosti, či už v súkromnom alebo obecnom živote bol druidmi presne stanovený na priaznivý deň, mesiac a rok. Nezachovali sa nám nijaké písomné správy o ich postupoch, je však veľmi pravdepodobné, že pri stanovovaní jednotlivých dátumov zohrával svoju úlohu kalendár, postavenie Mesiaca a hviezd.

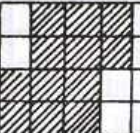

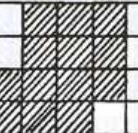

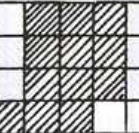
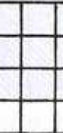
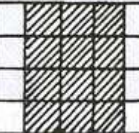

13	12	12	13	12	12	13	12	12	13	12	12
											
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
I.			II.			III.			IV.		

Schéma č. 1.

Keď si bližšie všimneme formálnu štruktúru colignského kalendára, zistíme v nej určité pravidelnosti. Ide najmä o akúsi **dvojkovú** polarizovanú pulzáciu: jasné/temné t.j. šťastné/nešťastné (dve časti roka, striedanie mesiacov, dve časti mesiaca), **trojkovú** celostnú periodizáciu: vkladanie doplnkového mesiaca každé tri roky, a tým uzavretie jednej periódy, **dvanástkovú** čiastkovú (jednotlivé ročné lunácie) a **trinástkovú** doplnkovú periodizáciu (13. doplnková lunácia opakujúca sa každý tretí rok). Ako možno vidieť, ide o čísla **2, 3, 12** a **13**. Prirodzene, nemožno zabudnúť ani na číslo **4**, ktoré zatiaľ nebolo spomínané, základné 2 časti roka sa totiž delili každá ešte na dve polovice, takže týmto spôsobom vznikli 4 časti roka, podriadené dvom základným.

Zachovaný fragment colignského kalendára obsahuje 16 stĺpcov, každý po štyri mesiace. Spolu je tu uvedených 62 lunárnych mesiacov a dve doplnkové, prestupné lunácie. Nájdenný fragment je teda výsekom piatich rokov z dnes už strateného celku. Zachovaná časť nám však môže pomôcť, hoci len hypoteticky, zrekonštruovať celok.

Východiskovým údajom pre rekonštrukciu nebude číslo 16 (16 stĺpcov), pretože vieme, že je to len náhodné číslo určujúce počet zachovaných, t.j. nie všetkých stĺpcov. Z rovnakého dôvodu je pre nás nezaujímavé aj číslo 5 (počet náhodne zachovaných rokov). Východiskovým údajom pre našu rekonštrukciu však môže byť číslo 4, t.j. počet mesiacov v jednotlivých stĺpcoch, pretože ten bol vo všetkých zachovaných stĺpcoch rovnaký, t.j. môžeme ho pokladať za konštantu aj pre ostatné, dnes už stratené stĺpce colignského kalendára. Ak dodržíme vnútorné pravidelnosti keltského kalendára, t.j. jeho členenie vždy na dva 12-mesačné a jeden 13-mesačný rok a pritom dodržíme aj jeho rámcovú štruktúru, totiž delenie na stĺpce obsahujúce vždy 4 mesiace, môžeme načrtnúť schému, ktorá s vysokou pravdepodobnosťou zodpovedá pôvodnému kalendáru (pozri schému č. 1). Keďže je v podstate jedno, či začneme 12-mesačným alebo 13-mesačným rokom, začneme napríklad „nešťastným“ 13-mesačným rokom.

Keď si bližšie všimneme zrekonštruovanú schému keltského kalendára, zistíme prekvapivo pravidelnú „kresbu“, ktorá vystúpila len vďaka práve vyobrazenému celku. Keďže mesiace sú prísne usporiadané vždy po štyroch v jednotlivých stĺpcoch, jeden „ideálny“ 12-mesačný rok zaberie v schéme tri stĺpce. Vkladaním 13-mesačných rokov však dochádza k narúšaniu tejto štruktúry a k postupnému „prelievaniu“ mesiacov/rokov do ďalšieho („štvrtého“) stĺpca. Toto prelievanie sa javí ako zdanlivo chaotické a nedôležité. Pri podrobnejšom skúmaní však zistíme, že je pravidelné. Môžeme konštatovať, že vznikajú štyri trojročné cykly vytvárajúce periódu 12-tich rokov tak, že v prvom cykle sa všetkým trom rokom „prelieva“ 1 mesiac, v druhom cykle sú to 2 mesiace, v treťom 3 a v štvrtom 4. Po dvanástich rokoch sa teda dostávame k „ideálnemu“ 12-mesačnému roku, ktorý sa „neprelieva“ a v našej schéme zaberá 3 stĺpce. (V prípade, že by sme boli začali schému variáciou 12, 12, 13 alebo 12, 13, 12, vystúpili by rovnaké pravidelnosti, ibaže by boli príslušne posunuté.)

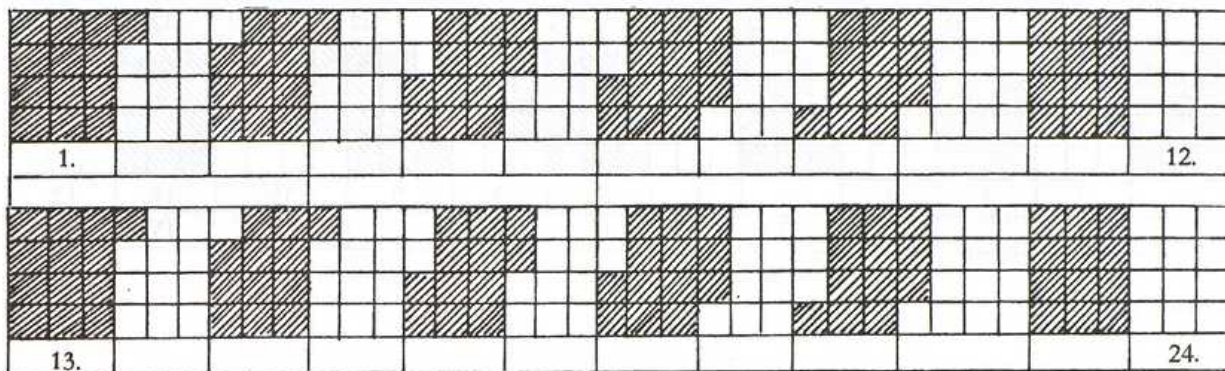

Schéma č. 2.

Rekonštrukcia podľa zachovaného fragmentu nás teda spontánne doviedla k stanoveniu hypotézy o jestvovaní 12-ročného cyklu, vnútorne štrukturovaného do štyroch menších úsekov, pozostávajúcich vždy z troch rokov. Túto hypotézu nemožno potvrdiť empiricky v písomnom materiáli, takže zostaneme pri konštatovaní, že nám vyvstala logicky po uskutočnení rekonštrukcie, a že v prípade, že sme neurobili chybu v postupe a v základných axiómoch, je možné pri danom stave nášho poznania považovať ju minimálne za podnetnú. V prospech danej hypotézy napokon svedčia aj čísla-pravidelnosti, ktoré z nej induktívne vyplynuli, pracuje totiž z číslami 12, 13, 3 a 4. Tieto čísla-pravidelnosti sú typické pre keltské štrukturovanie menších časových celkov. Ak nám teda bez zavádzania týchto pravidielností apriori logicky vyplynuli ako charakteristické aj pre väčšie časové celky, možno to považovať za jednu a pravdepodobne zatiaľ aj jedinú možnú cestu potvrdenia ich správnosti. Absencia čísla 2 v tomto prípade môže byť len zdanlivá, vychádzajúc z pravidielností zistených v menších časových celkoch môžeme totiž opäť s určitou pravdepodobnosťou tvrdiť, že 12-ročný cyklus bol rozdelený na dve časti po šiestich rokoch, pričom jedna z polovic mohla byť považovaná za priaznivú či priaznivejšiu ako tá druhá.

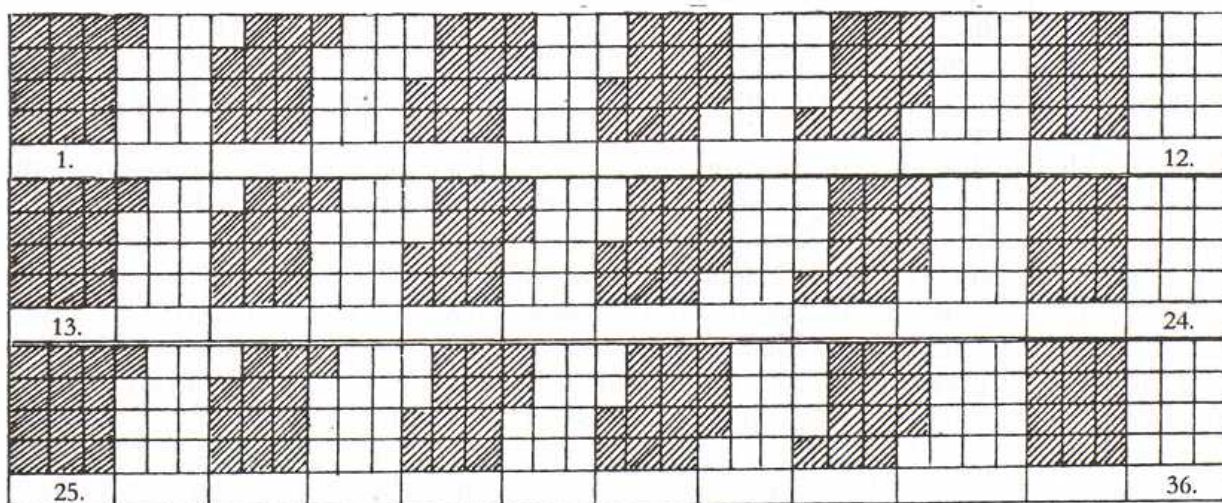

Schéma č. 3.

Pri pokuse túto rekonštrukciu rozšíriť ešte na dlhšie časové úseky nemôžeme postupovať inak ako doteraz, pretože iné pravidlá nám nie sú známe, a to v podstate znamená zduplikovať už raz uvedenú schému.

Navonok sa samozrejme nič nezmenilo, pribudlo nám len nové 12-ročné obdobie, identické s predchádzajúcim. Skúsme si však našu rekonštrukciu všimnúť z hľadiska práve novovzniknutej dlhšej 24-ročnej periódy. Zistíme, že medzi ľubovoľnou formáciou roka v 1. cykle a zopakovaním identickej formácie v 2. cykle jestvuje opäť fixná pravidelnosť, tentokrát v podobe čísla 13. Znamená to, že kým sa celkom zopakovala konkrétna formácia roka v nami rekonštruovanom keltskom kalendári, uplynulo presne 13 rokov. Dané zistenie prekvapivo opäť neodporuje pravidelnostiam fungujúcim v menších časových úsekoch, t.j. časovej jednotke roka a troch rokov. Tieto sa riadia dvanástkovou parciálnou a trinástkovou doplnkovou periodizáciou. Dalo by sa teda uvažovať aj o funkčnosti tejto periodizácie vo väčších časových celkoch. Zdá sa, že tu ide akoby o stretnutie dvoch periodizácií, ktorých pulz je asynchrónny. Dvanástková sa v tomto 24-ročnom časovom rozpätí stihne zopakovať dvakrát, kým trinástková periodizácia len raz. Čas podľa nej akoby plynul pomalšie. Vysvetlenie azda možno opäť nájsť v kratšom časovom úseku, a to konkrétne skúmaním asociácií viazaných s 13. mesiacom, vkladným do kalendára každé tri roky. Napriek tomu, že 30-dňové mesiace boli inak považované za šťastné, tento 30-dňový doplnkový mesiac bol celý pokladaný za nešťastný. Narúšal totiž bežný poriadok, vymykal sa bežnému chodu vecí – t.j. keltskému ordinárnemu spôsobu rátania času. Zároveň ho však paradoxne naplňal a jedine on umožňoval jeho ďalšiu regularitu. Plynul tak akoby podľa vyššieho nevyhnutného poriadku. Celý mesiac bol pokladaný za obzvlášť priaznivý pre komunikáciu s bohmi a so zászvetím, čo však bolo pre obyčajného smrteľníka zvyčajne veľmi nebezpečné. Je rovnako možné, že podobné asociácie ako s 13. mesiacom sa viazali aj s 13. rokom v keltskom kalendári, kedy prišlo k naplneniu vyššej „fatálnej“ periódy, svet sa totiž akoby zopakoval v čase prostredníctvom zopakovania ročnej formácie v 13-ročnej perióde.

Črtajú sa nám teda dve väčšie periodizácie, jedna parciálna 12-ročná a druhá, povedzme že fatálna, 13-ročná periodizácia. Skúsme si teraz ďalej pozornejšie všímať 13-ročnú periódu na pozadí parciálnej 12-ročnej periódy a znásobme náš pokusný čas na trojnásobok základnej periódy (viď schéma č. 3).

Zistujeme, že konkrétna formácia roka z 1. cyklu a 2. cyklu sa zopakuje aj v 3. cykle, pričom medzi opakovaním v 1. a 3. cykle uplynie presne 25 rokov. V časovej perióde 25 rokov sa teda podľa trinástkovej fatálnej periódy, obrazne povedané, trikrát zopakuje svet. Trikrát, t.j. v keltskom zmysle úplne, vo svojej mystickej totalite.

Vznikla nám týmto spôsobom opäť nová perióda, tentokrát pozostávajúca z 25-tich rokov, pre ktorú však opäť nemáme doloženú interpretáciu v písomných prameňoch. Tu sa však zarážajúco často stretávame s číslom 50, pre ktoré zatiaľ nebolo možné poskytnúť zrozumiteľné vysvetlenie. Vyskytuje sa v keltských mýtoch pri vyjadrovaní vlastne akéhokoľvek väčšieho počtu ľudí alebo zvierat, zjavne bez snahy zachytiť reálny počet, ako napríklad: 50 mužov, ktorých na smrť pohrýzol pred smrťou Cuchúlainnov kôň, slávny Šedivák Macha; 50 družiek Dechtire premenených Lughom na vtáky v írskom príbehu o Cuchúlainnovi; hnedý býk z Cuailgne a 50 jalovic, ktoré vo vojne pripadli conachtskej kráľovnej Maeve atď.

Ponúka sa teda vysvetlenie v podobe začlenenia periódy 25-tich rokov, získanej počas našej rekonštrukcie, do ešte väčšej časovej periódy 50-tich rokov, ktorá predstavuje dvojnásobok 25-ročnej periódy, naplňajúc tak dvojkovú pulzáciu (jasný/temný – šťastný/nešťastný), typickú pre kratšie časové úseky.

V mýtoch sa potom veľmi často stretávame aj s trojnásobkom 50-ročnej periódy, ako napr.: armáda 50 chlapcov, ktorá počas troch dní, čo Cuchúlainn spal, porazila 3 x 50 dospe-

lých bojovníkov; 3 x 50 mladíkov hrajúcich posvätnú loptovú hru v predvečer *Samhainu* na ihrisku na vrchu Bruig v írskom príbehu o Elcmarovi a Oengusovi; 3 x 50 kráľovien, ktoré plakali nad Cuchúlainnom a nechceli ho pustiť do posledného boja; 3 x 50 uncí zlata a striebra, ktoré dal raz Fionn vojakovi ako žold za jeden deň; 3 x 50 chlapcov, ktorých Cuchúlainn sám porazil v posvätnéj loptovej hre atď.

Naša, po všetkých stránkach veľmi „krehká“ a ťažko potvrditeľná hypotéza o fixácii väčších časových úsekov v keltskom kalendári, teda okrem všeobecne uznávanej periódy troch rokov zavádza aj nové periódy dvanástich a trinástich rokov, pričom ďalej rozlišuje dva základné druhy periodizácie: dvanástkovú, ktorá slúžila na akoby ordinárne meranie času (čo je samozrejme dosť skresľujúce označenie, keďže čas ako taký bol reflektovaný ako hlboko mystický a posvätný) a trinástkovú periodizáciu, chápanú ako fatálnu. Sledovanie tejto trinástkovej periodizácie, konkrétne jej tretia perióda nás priviedla k číslu 25 (t.j. perióde 25-tich rokov), ktoré sa stalo východiskom pre uspokojivú interpretáciu čísla 50 (ako dvojnásobku tejto periódy), vyskytujúceho sa v keltských mýtoch. Mytologizovaný kalendárny údaj posvätnéj 50-ročnej periódy sa tu nachádza potom aj vo svojej trojnásobnej perióde, čo naznačuje fixáciu ešte väčšieho časového úseku v dĺžke 150 rokov. Zdá sa však, že ani tu ešte nie sme na konci radu posvätných periód. V mýtoch sa totiž vyskytuje aj číslo 300, ktoré je pravdepodobne dvojnásobkom 150-ročnej periódy, naplňajúc tak dvojkovú pulzáciu jasné/tmavé, resp. šťastné/nešťastné (prvých 150 rokov priaznivých a druhých 150 rokov nepriaznivých). Celkovo by sa teda dalo hovoriť o nasledovných periódach:

- 3-ročná perióda
- 12-ročná perióda (ktorej súčasťou mohli byť menšie periódy, násobky 3-ročnej, t.j. 6 a 9 rokov)
- 13-ročná perióda
- 25-ročná perióda
- 50-ročná perióda (2 x 25-ročná perióda)
- 150-ročná perióda (3 x 50-ročná perióda)
- 300-ročná perióda (2 x 150-ročná perióda),

pričom 12-ročná, 13- a 25-ročná perióda vyplynuli induktívne z rekonštrukcie kalendára a 50-ročná, 150- a 300-ročná vyplynuli deduktívne ako numerické údaje z mytológie a boli akceptované ako kalendárne údaje, keďže neodporujú zatiaľ zisteným vnútorným pravidelnostiam keltského kalendára.

Na základe práve zrekonštruovaného keltského kalendára sa teraz obľúkom vráťme k téme Veľkej Bohyne Matky. Zatiaľ sme zistili, že numerické údaje používané v keltskej mytológii môžu byť zašifrovanými kalendárnymi údajmi. Čísla **50**, **150** a **300** tak zrejme nie sú jediné, ktoré poskytujú takúto „krypto-kalendárnu“ interpretáciu. Skúsme si teraz všimnúť, aké čísla sa používajú v súvislosti s bohynami, t.j. čísla, ktoré sa zvyčajne považujú za náhodné.

číslo **300**:

Írska Bohyňa Matka Flidais, pani divej zveri, sa opisuje ako pani „magického dobytká“. Jej „bezrohé kravy“ (srny) dajú každý večer tolko mlieka, že sa ním môže nasýtiť 300 ľudí aj s rodinami.¹⁹

V írskom príbehu o Sithgailovi sa spomína, ako na sviatok *Beltain* Munsterčania premožli Bresa, ktorému museli každoročne platiť tribút v podobe mlieka z 300 kráv. Využili pritom Bresovo geasa – t.j. zákaz odmietnuť ponúknutý nápoj. Vyrobili teda 300 drevených kráv a k nim pripevnili 300 vedier naplnených močiarnou vodou. Toto „mlieko“ ponúkli Bresovi. Keďže nemohol odmietnuť, musel piť, následkom čoho umrel.²⁰

číslo 150:

150 kráľovien oplakávajúcich v Ulsterskom cykle Cuchúlainna; 150 krajčírok šijúcich po celý rok šaty pre bojovú družinu fiannu v írskom príbehu o Finnovi, ...

číslo 50:

50 jalovic v príbehu o bitke o hnedého býka z Ulsterského cyklu; Dechtire a jej 50 družiek premenených na zázračné vtáky v írskom príbehu o Cuchúlainnovi; Blodeuwedd a jej 50 družiek, ktoré na úteku popadali do jazera z waleskej mytológie Mabinogi, ...

číslo 30:

Írska Bláthnad z Ulsterského cyklu vlastniaca magický kotol, do ktorého sa zmestí 30 kráv.

číslo 29:

Dvadsaťosem detí čarodejníka Catalina v írskom príbehu o Cuchúlainnovi, ktorých poslala kráľovná Maeve, aby ho zastavili. Všetkých 29 (Catalin + 27 synov + 1 vnuk) sa pokladalo za jednu osobu a robili všetko naraz. Cuchúlainn ich zabil jedným úderom meča,

číslo 13:

12 čarodejníc a trinásť pani domu, ktorá ich vyženie a prekabáti v britskom príbehu „Rohaté ženy“.²¹

číslo 12:

12 rohatých čarodejníc z predchádzajúceho príbehu, každá s príslušným počtom rohov na hlave (t.j. prvá s jedným a posledná s dvanástimi rohmi), navštívia ženu, ktorá neskoro v noci mykala vlnu. Sadnú si k ohňu, utkajú plátno, spievajú starodávnu pieseň, upečú koláč, ...

číslo 4:

Spomína sa najčastejšie v podobe kombinácií ženského a mužského princípu, pričom sa stretávame so všetkými podobami Bohyne Matky: 3 stareny spôsobujúce príkoria jednému mládenkovi, 3 matky vychovávajúce jedného syna, alebo 3 ženy vydaté za jedného muža, 3 dcéry u jedného otca, 3 sestry majúce jedného brata alebo naopak jedna starena kladúca prekážky trom mládencom, jedna matka majúca troch synov, jedna žena vydatá za troch mužov, jedna dcéra majúca troch otcov, jedna sestra a traja bratia (všetky tieto podoby sú v keltskej mytológii alebo ikonografii početne zastúpené, vzhľadom na priestor ich nebudeme bližšie konkretizovať).

číslo 3:

Opäť bez bližšej konkretizácie, početné podoby troch starien, troch žien, troch dcér a troch sestier..., chápaných ako tri a jedna zároveň a početné atribúty náležiacie týmto ženám-bohyniam ako: 3 magické kravy, 3 čarovné jablká, 3 magické vtáky, 3 vajička,...

číslo 2:

Waleská bohyňa Ceridwen mala podľa tradície dve deti: dcérku Creirvy, ktorá bola najkrajšou ženou na svete a syna Morvana, ktorý bol v stredovekej spisbe prirovnávaný k čertovi.²²

Írska bohyňa Macha, ktorá zomrela pri pôrode porodiť dve deti: chlapčeka Fianu a dievčatko Fial.

Ako máme možnosť vidieť, uvedené čísla v mýtoch, ktoré sa viažu k Bohyni Matke, nie sú náhodné. Tak číslo 300 v príbehu o Flidais a o Bresovi je pravdepodobne mytologizáciou 300-ročnej periódy, pričom v príbehu o Bresovi vystupuje postava bohyne skryte, ide totiž o jeho geasa, ktoré sa má splniť na jej sviatok – *Beltain*, a preto toto geasa nejakým spôsobom súvisí s kravami (jej atribút). Čísla 150 a 50 v spomínaných mytologických príbehoch sú opäť mytologizáciami posvätných periód 150 a 50-ročnej. (Vzhľadom na početnosť výskytu týchto čísiel a prevahu ich výskytu so ženskými božstvami je možné súdiť, že mohli nejakým špecifickým spôsobom súvisieť s Bohyňou Matkou.) Číslo 30 stelesňuje 30 dní v mesiaci (zvyčajne šťastných) v lunárnom kalendári. Číslo 29 v našom príbehu môže byť mytologizá-

ciou nešťastného 29-dňového mesiaca, možbyť konkrétne mesiaca *Cantlos* (?). V tomto prípade ide opäť o skúšku Bohyne Matky adepta podstupujúceho iniciáciu. Číslo 13 je vyjadrením 13-mesačného roka alebo 13-ročného ročného cyklu. V mytológii je väčšinou rozložené na číslo 12 (mytologizácia 12-mesačného roka alebo 12-ročného cyklu) a číslo 1, ktoré ako trináste v poradí predstavuje trinásty nešťastný mesiac/rok. (V našom príbehu ide o kresťanskú inverziu: 12 bohýň – atribúty pradenia, tkania, hudby, jedla – ktoré zjavne stelesňujú 12 priaznivých po sebe nasledujúcich mesiacov/rokov – narastanie počtu rohov – je vykreslených ako zlé čarodejnice, kým žena, ktorá porušila rituálny zákaz, je chápaná kladne.) Rytmus čísla 4 sa prejavil aj v nami rekonštruovanom kalendári v podobe štyroch sviatkov, zasvätených jednotlivým ročným obdobiam, Bohyni Matke v jej troch podobách a jej synovi.

Číslo 3 má v keltskej mytológii azda nespočetné množstvo variácií. Veľmi často sa s ním stretávame aj v keltskej ikonografii – zobrazovanie ženských triád, najčastejšie v podobe troch matiek, tzv. *matres*. Číslo 2 v príbehu o bohyni Mache a Ceridwen, z ktorých každá porodí chlapca a dievčatko, jednoznačne umožňujú „kalendárnu“ interpretáciu. Ich dve deti totiž stelesňujú duálny charakter bohyně Terry Mater, ktorá má krásnu tvár v období jari a leta a tvár podobnú smrti (Morvan) v druhej polovici roka – v zime a na jeseň.

Interpretácia keltskej Bohyne Matky pomocou kalendára a jeho rekonštrukcia z úlomkov colignského kalendára nemôžu poskytnúť úplný obraz Bohyne Matky ani v prípade, že sú aspoň čiastočne správne. Jej obraz možno skladať len z celkom malých úlomkov mytológie, ikonografie a tradície. Aj napriek jeho fragmentárnosti vystupuje tu na povrch minimálne úzka previazanosť mystéria bohyně-ženy s keltským mystériom času. Ich vzájomný súlad nevypovedá ani tak o tom, či boli mýty inšpirované kalendárom alebo naopak, ale skôr o jestvovaní akéhosi mýtického univerzálneho rytmu v pozadí. Na tejto pozoruhodnej symfónii času je však najdôležitejšie to, že nám nestačí len sa fascinovane započúvať do jej tónov, ale sa už pomaly učíme rozoznávať a zapisovať jej partitúru.

POZNÁMKY

- 1 CAESAR, G. J.: Zápisky o válce galské. Praha 1985, s. 102.
- 2 Svätyňa v Catal Hüyükku, kde je zobrazená ako rodiaca žena.
- 3 ROSEN-PRZEWORSKA, J.: Religie Celtów. Warszawa 1971, s. 205.
- 4 MATTHEWS, C.: Keltské duchovní tradice. Brno 1996, s. 128.
- 5 BOTHEROYD, S. a P. F.: Lexikon der keltischen Mythologie. München 1995, s. 39.
- 6 Na fakt, že detský boh je väčšinou opustený najdúch, upozorňujú aj K. KERÉNYI a C. G. JUNG: Věda o mytologii. Brno 1995, s. 33.
- 7 Citované z prednášky Gerdy PETTERSSON: „Finn and the Females“, s. 5 (Uppsala, 20.3.1997).
- 8 Bližšie o solárnom božstve v podobe dieťaťa pozri KOVÁČ, M.: Baby face – Hľadanie olméckeho slnečného boha. In: HIERON, I/1996, s. 45-64.
- 9 ROSEN-PRZEWORSKA, J., c.d., s. 207.
- 10 Bohyňa vystupuje ako matka, manželka i milenka zároveň, sú to jej rovnocenné hypostázy. Podobne vo waleskej mytológii dá Pryderi po smrti svojho otca svoju matku za manželku omnoho mladšiemu mužovi, svojmu priateľovi a rovesníkovi. Rovnako G. J. Caesar spomína medzi Keltami akúsi viacgeneračnú polygamiu: „Deset nebo i dvanáct mužů má společnou manželku, hlavně bratří a otcové se syny, ale děti, které se jim narodí, jsou pokládány za potomky toho muže, za kterého byla žena provdána jako panna“ (in: Caesar G. J., c.d., s. 102). Je možné, že si v tomto prípade Caesar mylil matrilinearitu s polygamiou, hoci je rovnako možné, že k takejto viacgeneračnej polygamii v rámci matrilinearitity dochádzalo (spomeňme napr. právo prvej noci zo strany svokry u niektorých národov, ktoré je možné interpretovať práve v rámci skúšok iniciácie a pod.).
- 11 MATTHEWS, C., c.d., s. 129-130.

- 12 Mimochodom, aj to naše známe „o mŕtvych len dobre“ bude mať najskôr korene v obdobných predstavách našich predkov.
- 13 GASSOWSKI, J.: Mitologia Celtów. Warszawa 1987, s. 74.
- 14 K Finnovým geasa patrilo preskočiť každý rok na prvého mája celú jednu dolinu – tam a späť. Jedno ráno, na ceste k doline, stretne ryšavú starenu, ktorá dojí kravy. Poprosí ju o pohár mlieka, ale starena odmietne. Finn v tom vidí zlé znamenie. A naozaj, v skúške neobstojí. Podarí sa mu preskočiť dolinu len na jednu stranu, pri preskoku späť sa zrúti do doliny a zahynie. (Citované z prednášky Gerdy Pettersson, c.d., s. 2.) Spôsob jeho kvalifikácie opäť pripomína preskakovanie svätójánskych ohňov tam a späť v našej tradícii. Je dokonca možné, že význam tohto obradu je v oboch prostrediach totožný, totiž imitovať, a tým napomôcť „vyskočeniu“ Slnka na oblohu.
- 15 GASSOWSKI, J., c.d., s. 75.
- 16 MATTHEWS, C., c.d., s. 136.
- 17 GASSOWSKI, J., c.d., s. 74.
- 18 CAESAR, G. J., c.d., s. 130.
- 19 BOTHEROYD, S. a P. F., c.d., s. 186.
- 20 ROSS, A.: Pagan Celtic Britain. London 1965, s. 306.
- 21 JACOBS, J.: Keltské pohádky. Britské ostrovy a Irsko, I. diel, Brno 1996, s. 27.
- 22 BOTHEROYD, S. a P. F., s. 56.

Trojediná Bohyňa-Matka. Votívny dar nájdený v horúcom žriedle v Bath, Anglicko.

CELTIC GODDESS-MOTHER AND COLIGNY CALENDAR

Summary

The author of this article deals with the phenomenon of the Celtic Goddess-Mother and her connection with the Celtic calendar. She distinguishes three main images of the Goddess-Mother as old woman, virgin and adult woman. The author pays a special attention to the depiction of old woman in labour, so called "*Sheila-na-Gig*", and identifies her with the *kosmogenitrix*, the Mother of Universe. She considers her mythical role is identical with the role of ugly old woman in Celtic mythology and calendar cycle, where she brings to life the child and transforms herself to a beautiful virgin. The ugly old woman is the hyposthesis of winter (Goddess-Winter) and the beautiful virgin is the hyposthesis of spring (Goddess-Spring). Just born child (personification of new life) does not have his own mother. In mythology he is usually educated by foster (human) mother. This mythological sequence corresponds to the Celtic festival of Imbolc, held on the First of February.

The author points out to the strange date of festival of Imbolc and also of the other important Celtic ceremonies, which were welcoming spring in the middle of winter, summer during the spring, autumn before the harvest ... This fact is interpreted as the celebration of events in pastoral calendar. Thus Imbolc on the First of February is thought to be linked with the lactation of ewes, Beltain on the First of May marked the beginning of open pasturing, Lughnasad on the First of August was connected with the cutting-grass in July and August and Samhain on the First of November was tied up with the end of open pasturing.

All the festivals were linked with pastoral events and essentially with fertility and Goddess-Mother. Her cult was obviously directly connected with the Celtic calendar.

The author of this study makes an attempt of hypothetical reconstruction of the Celtic calendar on the base of fragment of so called Coligny Calendar. Surviving fragment consists of 16 columns, each of four months, representing a five-year cycle (62 lunar months plus two intercalary months). The year, divided into twelve lunar months, was adapted to the solar year by adding an extra month of thirty days in every three-year cycle.

The author assumes that surviving section was part of a larger more-year calendar. All survived parts of Coligny Calendar were divided into columns of four months, without any gaps between the neighbouring years. She tries to add following years and complete not surviving part with the keeping of regularities of fragment. She comes to conclusion that the Celtic calendar should consisted of 12-year (ordinary) period and 13-year (fatal) period. Further she deals with following intervals of 13-year period: 25-year and 50-year periods. For 50-year period she finds many parallels in Celtic mythology, in what she interprets as "crypto-calendar" numbers. As possible larger sacral periods she explains also the mythical numbers 150 and 300.

On the base of mythological parallels she returns to Goddess-Mother and interprets "her" calendar numbers. In the very end she concludes that the mystery of Celtic Goddess-Mother, thought to be lost in time, should be at least partially uncovered, because it was written down into the Celtic calendar.

Slovenský národopis

2

45/1997

Vydáva Ústav etnológie Slovenskej akadémie vied v Slovak Academic Press, spol. s r. o.

Ročník 45, 1997, číslo 2
Vychádza štvrtročne

Hlavný redaktor:
Doc. PhDr. Milan Leščák, CSc.

Výkonné redaktorky:
Mgr. Tatiana Krupová, PhDr. Zora Vanovičová

Redakčná rada: PhDr. Stanislav Brouček, CSc., Doc. Lubica Droppová, CSc., PhDr. Božena Filová, CSc., PhDr. Milan Kiripolský, PhDr. Soňa Kovačevičová, DrSc., PhDr. Eva Krekovičová, CSc., PhDr. Jan Krist, PhDr. Martin Mešša, PhDr. Magdaléna Paríková, CSc., Prof. Ján Podolák, DrSc., PhDr. Zora Rusnáková, CSc., PhDr. Peter Salner, CSc., PhDr. Miroslav Válka.

Adresa redakcie: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava
Registr. č. 7091

Rozširuje, objednávky a predplatné (aj do zahraničia) prijíma
Slovak Academic Press, spol. s r. o. P. O. Box 57, Nám. Slobody 6, 810 05 Bratislava

SLOVAK ETHNOLOGY

Quarterly Review of the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences
Vol. 45, 1997, Number 2

Editors: Milan Leščák, Tatiana Krupová, Zora Vanovičová

Address of Editor: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava, Slovakia

Distributed by Slovak Academic Press, Ltd., P. O. Box 57, Nám. Slobody 6, 810 05 Bratislava, Slovakia and SLOVART G.T.G. Ltd., Krupinská 4, P.O.Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia

L'ETHNOLOGIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'ethnologie de l'Académie slovaque des sciences
Année 45, 1997, No 2

Rédacteurs: Milan Leščák, Tatiana Krupová, Zora Vanovičová

Adresse de la rédaction: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava, Slovaquie

SLOWAKISCHE ETHNOLOGIE

Zeitschrift des Ethnologischen Institutes der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Jahrgang 45, 1997, Nr. 2

Redakteure: Milan Leščák, Tatiana Krupová, Zora Vanovičová

Redaktion: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava, Slowakei

SLOVENSKÝ NÁRODOPIIS

ISSN 1335-1303

MIČ 49 616